

COMPETITIVITATEA ECONOMICA SI CURSUL DE SCHIMB ÎN ROMÂNIA

Elena PELINESCU*

Globalizarea si regionalizarea sunt fenomene cu un puternic impact asupra pietelor si a concurentei, supravietuirea firmelor în noul mediu concurential implicând construirea acelui climat care sa permita fiecarei firme producatoare de valoare adaugata sa devina eficienta si sa fie capabila sa se dezvolte în orice mediu economic. *Cadrul macroeconomic national si contextul international pot avea un rol major în crearea unor avantaje comparative si competitive prin setul de politici economice si, în principal, cele legate de cursul de schimb si de stimularea productivitatii menite sa conduca la realizarea climatului necesar expansiunii la nivel microeconomic într-un mediu concurential imperfect. Literatura dedicata evolutiei cursului de schimb a relevat faptul ca devalorizarea monedei nationale în raport cu monedele straine (dolarul american, euro sau altele) ca instrument de ieftinire a exporturilor (de crestere a competitivitatii), aplicata pe scara larga în tarile în tranzitie, inclusiv în România (mai putin Cehia si Ungaria) asigura pe termen scurt o serie de avantaje (stimularea exporturilor si sustinerea balantei de plati) care, însa, se transforma în dezavantaje pe termen lung: alimenteaza inflatia si, nu în ultimul rând, diminueaza presiunile pentru inovare si descurajeaza investitiile.*

Prezenta lucrare este o sinteza a studiului efectuat în cadrul unui proiect PHARE 2001, "Relevanta ratei de schimb de echilibru pe termen lung pentru tarile în curs de aderare la UE. Implicatii asupra politicilor economice în România", coordonat de Manuela Nena (consilier în Ministerul Finantelor, Italia) si realizat împreuna cu Veronica Tudorescu si Marian Neagu din Comisia Nationala de Prognostica si Mihai Gheorghe din INS. Lucrarea este structurata în trei parti: introducere, constructia indicilor REER ca masura a competitivitatii si, în final, câteva concluzii.

1. Constructia indicilor REER ca masura a competitivitatii

Cursul de schimb efectiv (EER) este un indicator economic important atât pentru factorii de decizie cât si pentru agentii economici. Daca rata de schimb efectiva nominala (NEER) constituie o masura sintetica a valorii unei monede fata de monedele principalilor sai parteneri comerciali, rata de schimb reala efectiva (REER) reflecta pozitia sa relativa în termeni de competitivitate a preturilor si costurilor.

1.1. Calculul indicatorilor de competitivitate: metodologia utilizata

În cele mai multe lucrari cursul real de schimb este definit ca raportul preturilor externe în raport cu cele interne masurat în moneda tarii pentru care se face analiza (C. A. Mills, R. Nallari, 1992, M. D. Chinn, 2002, International Finance Handout2, K. Nilson, 1999), conform formulei (1) binecunoscute deja:

$$REER = E \frac{P^*}{P} \quad (1)$$

Unde: E este cursul de schimb nominal între moneda tarii ce face obiectul analizei, iar P^* si P sunt expresia preturilor externe, respectiv interne.

În conditiile în care piata este concurentiala, comerțul este liber, nerestricționat de contingentari sau taxe vamale iar costurile de transport sunt scazute (tind spre zero), se poate considera ca preturile interne si cele externe sunt egale (Legea Pretului Unic) si atunci ecuatia (1) se poate scrie ca în ecuatia (2) care exprima formalizat legea pretului unic:

* Institutul de Prognostica Economică

$$P = E P^* \quad (2)$$

Transformând ecuația (1) în termeni relativi și logaritmand expresia, ajungem la ecuația (3) care pune în evidență faptul că modificările cursului real de schimb depind de mișcările cursului nominal de schimb și de diferențialul de inflație dintre cele două țări.

$$\Delta \ln P = \Delta \ln E + \Delta \ln P^* - \Delta \ln P \quad (3)$$

Există posibilitatea calculării cursului real de schimb și în raport cu mai multe țări, așa numitul curs real efectiv de schimb, în care intervine o nouă variabilă și anume variabila de ponderare a contribuției fiecărei țări. Cadrul metodologic adoptat aici își are originile în lucrările BCE, cu unele adaptări impuse de disponibilitatea datelor. Formalizând, rata de schimb efectivă nominală (NEER), exprimată în lei poate fi scrisă în felul următor:

$$NEER = \prod_{i \in Trade} \left(\frac{RX_i}{RX_{Ro}} \right)^{w_i} \quad (4)$$

unde RX_{Ro} este rata nominală de schimb a leului față de dolar, RX_i este rata de schimb bilaterală a țării i (unde i se referă la cei 16 parteneri comerciali ai României) față de dolar iar w_i este ponderea asociată monedei partenerului comercial i . Ponderile conțin informații atât despre importuri cât și despre exporturi și reprezintă proporția fiecărui partener comercial în totalul schimburilor comerciale cu manufacturate derulate de România.

NEER este întotdeauna determinat cu ajutorul relației (4). Trecerea de la nominal la real se face prin deflatarea cu o serie de indici alesi în funcție de relevanța pe care o au în raport cu obiectivul urmărit. Considerând indicele prețurilor producției industriale manufacturate (PPI) ca deflator, pașii pentru determinarea REER sunt redati în continuare. În prima etapă se definește:

$$PPI_{ROW_NC} = \prod_i (PPI_i)^{w_i} \quad (5)$$

Apoi se calculează indicele prețurilor de producție în moneda națională, PPI_{ROW} :

$$PPI_{ROW} = \frac{PPI_{ROW_NC}}{NEER} \quad (6)$$

Și în final se poate scrie rata de schimb reală efectivă:

$$REER = \frac{PPI}{PPI_{ROW}} \quad (7)$$

Specificarea REER în funcție de cel mai potrivit deflator sau cost rămâne o problemă esențială. Aici, scopul este utilizarea deflatorilor care au impactul cel mai direct asupra competitivității internaționale prin prețuri sau costuri. Totuși, acesta este un concept destul de restrâns deoarece nu ia în calcul inputurile firmelor provenind de la alte sectoare, inclusiv de la sectorul serviciilor. Ultimul factor, coroborat cu calitatea și disponibilitatea datelor face ca IPC, PPI sau deflatorul PIB să constituie alternative acceptate pentru calculul ratelor reale de schimb. Mai mult, pot fi calculate REER pe baza costurilor cum ar fi cele deflate cu costul unitar cu forța de muncă întrucât evoluția costurilor – în principal cele salariale – prezintă relevanța pentru firme.

Literatura oferă o variată gamă de prețuri utilizate în calculul REER cum ar fi: indicele prețurilor bunurilor de consum (CPI), deflatorul produsului intern brut (DPIB), deflatorul produselor de export (DE), indicele prețurilor producției industriale (IPP), costul unitar al forței de muncă pe total economie sau în industria manufacturieră (ULC) și raportul dintre prețurile bunurilor comercializabile și necomercializabile și alții. Indicatorii alesi pentru deflatare (CPI, DPIB, DE, IPP, ULC) oferă nivele diferite ale competitivității în raport cu alte țări. Într-un studiu recent, Igor Veltov (2002) consideră că în Lituania, prezenta simultană a creșterii exporturilor și a aprecierii reale a monedei naționale ar putea indica faptul că RER bazat pe CPI oferă specialistilor și decidenților o slabă reflecție a competitivității economiei Lituaniei, în special în raport cu țările Uniunii Europene, rezultate mult mai bune obținându-se în cazul REER calculat pe baza IPP-ului

si a ULC-ului din 15 tari partenere, punct de vedere ce concorda cu rezultatele unui alt studiu privind cursul real de schimb în Tarile Baltice. Pentru Estonia si Letonia, rezultate mult mai concludente au fost obtinute în cazul utilizarii ca deflatori a indicilor preturilor bunurilor de consum (CPI) si a indicilor preturilor produselor industriale (PPI) Pentru cazul Suediei, asa cum rezulta din studiul lui Kristian Nilsson, 1999, cursul real efectiv de schimb calculat pe baza indicilor preturilor bunurilor de consum (CPI) ofera rezultate mult mai bune privind competitivitatea.

Ca indicator de competitivitate internationala, REER prezinta relevanta maxima pe un orizont de timp mai lung. Totusi, în ciuda faptului ca utilizarea indicilor REER ca o masura a competitivitatii internationale este raspândita, acest indicator prezinta si unele dezavantaje. Concret, notiunea de competitivitate internationala face referire la un concept destul de larg si este cu greu conceptualizata la nivel de economie, deoarece indicatorul poate sa nu reflecte în totalitate competitia la nivel de firma. Astfel, ideal ar fi ca indicatorii de competitivitate sa fie dezvoltati la nivel microeconomic si ar trebui sa se prinda toate aspectele relevante, inclusiv calitatea produselor, inovarea si reputatia. REER va fi deci considerata ca un concept mai restrâns care nu ia în calcul aspectele prezentate mai sus ale competitivitatii internationale. Totusi, utilizarea REER poate fi justificata prin faptul ca performantele internationale comerciale ale firmelor sunt influentate într-un grad ridicat de evolutiile macroeconomice.

1.2. Cursul real de schimb ca indicator al competitivitatii

În analiza competitivitatii economiei românești în raport cu principalii competitori mondiali am utilizat ca indicatori de comensurare cursul real (RER) si cel real efectiv de schimb (REER) deflatat cu indicele preturilor bunurilor de consum, cu indicele preturilor produselor industriale (considerat un bun proxii pentru bunurile comercializabile - vezi Menzie D. Chinn, 2002) si costul unitar al fortei de munca în industrie.

O problema deosebita a constituit-o constructia ponderilor pentru determinarea cursului real efectiv, având în vedere metodologiile diferite folosite de Fondul Monetar International (asa-numitul MERM sistem), de Banca Centrala Europeana sau de OECD, sistemul de ponderare total (TCW) sau cel bilateral ce apare în literatura de specialitate (K. Nilsson, 1999, M. D. Chinn, 2002, A. Zanello, D.Desruelle, 1997, M. Durand, J. Simon, C. Webb, 1992, L. Buldorini si altii, 2002).

În calculele noastre am folosit pentru calculul cursului real de schimb bilateral un sistem neponderat, pentru calculul pe un cos de monede (ponderi de 60% pentru Euro si 40% pentru dolar) iar pentru calculul cursului real efectiv de schimb ponderi calculate pe baza sumei exportului (FOB) si importului (CIF) de produse manufacturate în total comert cu produse manufacturate, fara a lua în considerare efectul celei de-a treia piete. Sistemul de ponderare¹ s-a pastrat fix pe toata perioada analizata, perioada de referinta pentru calculul ponderilor fiind media anilor 2000-2002. Pentru a determina comertul cu produse manufacturate s-a eliminat din total comert (exprimat în mii euro), comertul cu animale vii si produse animaliere (Cod I conform nomenclatorului combinat NC), acela cu produse vegetale (cod II conform aceluiasi nomenclator) si produse minerale (respectiv, cod V).

Tabelele 1 si 2 prezinta lista largita (36 tari), respectiv restrânsa (16 tari) a principalilor parteneri comerciali ai României pe perioada 2000-2002 în comertul cu produse manufacturate definit asa cum s-a precizat anterior.

¹ K. Nilsson (1999, p.13) analizând influența diferitelor sisteme de ponderare (Modelul Multilateral al Cursului de Schimb-MERM ce folosește date pentru comerțul total și elasticitățile cererii și ofertei pe perioada 1980-1983, sistemul de ponderare bazat pe comerțul bilateral cu produse manufacturate-TCW, pe perioada 1989-1991 și un sistem propriu bazat pe fluxurile de import și export din 1992) asupra nivelului REER în Suedia ajunge la concluzia că diferențele nu sunt foarte mari cu excepția unor cazuri particulare de țări cum ar fi Canada, SUA, Japonia, Germania și Regatul Unit, nivelele apropiate fiind între sistemul propriu și TCW.

Volumul produselor manufacturate în totalul comerțului României în perioada considerată (2000-2002) a reprezentat 85,8% din totalul comerțului. Ponderea nenormalizată a celor 36 principali parteneri (tabelul 1) în totalul comerțului cu produse manufacturate a fost de 92%, ceea ce oferă o bună reprezentare.

Table 1

Lista largită a partenerilor de comerț pentru România (valori medii 2000-2002)

	Tari parteneri	Ponderi nenormalizate	Ponderi normalizate	Diferente		Tari parteneri	Ponderi nenormalizate	Ponderi normalizate	Diferente
AU	Austria	0.032341	0.035078	0.002737	BK	Bulgaria	0.007625	0.00827	0.000645
BE	Belgia	0.017965	0.019485	0.00152	PL	Polonia	0.014684	0.015927	0.001243
DK	Danemarca	0.00385	0.004176	0.000326	HU	Ungaria	0.034588	0.037516	0.002927
FR	Franta	0.077258	0.083796	0.006539	SK	Slovacia	0.006931	0.007518	0.000587
FN	Finlanda	0.002346	0.002544	0.000199	SL	Slovenia	0.003825	0.004149	0.000324
GY	Germania	0.173778	0.188486	0.014708	TR	Turcia	0.036068	0.03912	0.003053
GR	Grecia	0.0232	0.025164	0.001964	JP	Japonia	0.008309	0.009012	0.000703
IL	Irelanda	0.004048	0.004391	0.000343	UR	Ucraina	0.007127	0.00773	0.000603
IT	Italia	0.242477	0.263	0.020522	RU	Rusia	0.006947	0.007535	0.000588
LX	Luxemburg	0.000381	0.000414	3.23E-05	R.M	Rep. Moldova	0.004141	0.004492	0.00035
NL	Olanda	0.027104	0.029398	0.002294	CHI	China	0.015886	0.017231	0.001345
PO	Portugalia	0.002182	0.002367	0.000185	NOR	Norvegia	0.00441	0.004783	0.000373
UK	Regatul Unit	0.051842	0.056229	0.004388	EG	Egipt	0.007913	0.008583	0.00067
SP	Spania	0.014213	0.015416	0.001203	CA	Canada	0.00359	0.003894	0.000304
SW	Suedia	0.010793	0.011706	0.000913	BR	Brazilia	0.00537	0.005825	0.000455
SZ	Elvetia	0.009211	0.009991	0.00078	IS	Israel	0.006973	0.007563	0.00059
US	SUA	0.03466	0.037593	0.002933	Rep. Co	Coreea de Sud	0.00764	0.008287	0.000647
CH	Cehia.	0.012293	0.013333	0.00104		TOTAL	0.921968	1	

Sursa: Calculele autorului pe baza Anuarului de Comerț Exterior, INS, 2003.

Deoarece unele tari au ponderi sub 1%, în calculele cursului real efectiv de schimb pentru România s-au folosit ponderile bilaterale din lista restrânsă, prezentată în tabelul 2.

Tabelul 2

Lista restrânsă a principalilor parteneri comerciali ai României

Cod	Tari parteneri	Ponderi nenormalizate (nwi)	Ponderi normalizate (wi)	Cod	Tari parteneri	Ponderi nenormalizate (nwi)	Ponderi normalizate (wi)
AS	Austria	0.032341	0.039481	SP	Spania	0.014213	0.017351
BE	Belgia	0.017965	0.021931	NW	Suedia	0.010793	0.013175
FR	Franta	0.077258	0.094314	US	SUA	0.03466	0.042312
GY	Germania	0.173778	0.212145	Cz	Cehia	0.012293	0.015007
GR	Grecia	0.023200	0.028322	PL	Polonia	0.014684	0.017926
IT	Italia	0.242477	0.296011	HU	Ungaria	0.034588	0.042225
NL	Olanda	0.027104	0.033088	UK	Turcia	0.036068	0.044031
UK	Marea Britanie	0.051842	0.063287	CHI	China	0.015886	0.019393
						0.819149	1

Sursa: Calculele autorului pe baza Anuarului de Comerț Exterior, INS, 2003.

Ponderile nenormalizate ale acestor parteneri în comerțul de produse manufacturate al României s-a ridicat la 82%, indicând o bună aproximare a fluxurilor comerciale, deci a nivelului de competitivitate în raport cu acești parteneri.

Se remarcă faptul că principalii parteneri sunt din zona euro (EU 15), ponderea acestora ajungând la 73,3% din totalul comerțului cu produse manufacturate. Alte țări din Europa Centrală, incluse în primul val de aderare, (Ungaria, Polonia, Cehia) au înregistrat o pondere de 6.1% din comerțul românesc cu produse manufacturate. Din rândul celorlalte țări se remarcă SUA cu o pondere de 3.47%, Turcia cu 3.61% și China cu 1.59%. Cei mai importanți parteneri sunt Italia și Germania cu circa 24% și, respectiv, peste 21%.

Pentru calculul REER și RER s-au folosit date lunare din perioada ianuarie 1994-decembrie 2003. Perioada aleasă ca referință în calculul REER a fost anul 2000, avându-se în vedere faptul că începând din acest an economia românească a cunoscut un proces de macrostabilizare vizibil (PIB a continuat să crească, inflația s-a redus), mix-ul de politici economice a fost mult mai coerent și consistent; reformele structurale au continuat în ritm accelerat; economia românească este puternic implicată în procesul de aderare la UE, termenul stabilit fiind începutul anului 2007; economia capătă caracteristicile unei economii funcționale, după anul 2000 ponderea PIB realizat în sectorul privat depășind 65%.

Deoarece variația REER este influențată de evoluția cursului nominal de schimb iar mișcările acestuia se află într-o strânsă interdependență cu regimul cursului de schimb, așa cum au demonstrat în studiile lor Carrera and Valentin (2002) și Mike Mussa (1986), tabelul 3 prezintă evoluția regimurilor cursurilor de schimb efective (de facto) din România și principalii ei parteneri comerciali.

Tabelul 3

Regimul cursurilor de schimb² de facto pentru România și partenerii ei între 1990-2003

Nr. crt.	Tarile	Aranjament fix	Aranjament intermediar	Flotare liberă
1	România ³	1990 ^b	1997-1998 ^d ; 1999-2000 ^e ; 2001-2003 ^f	1991-1996 ^c
2	Austria ^a	1990-98 ^g , după ian'99, paritate fixă cu euro=13,7603		
3	Belgia ^a	După ian'99, paritate fixă cu euro =40,3399	1990-1999 ^h	
4	Franta ^a	După ian'99, paritate fixă cu euro =6,55957	1990-1999 ^h	
5	Germania ^a	După ian'99, paritate fixă cu euro =1,95583	1990-1999 ^h	
6	Grecia ^a	După ian'01, paritate fixă cu euro =	1990-1997 ^e ; 1998-2000 ^h	
7	Italia ^a	După ian'99, paritate fixă cu euro =1936,27	1990-1991 ^h ; 1996-1998 ^h ; 1992-1995	
8	Olanda ^a	1990-98 ^g ; După ian'99, paritate fixă cu euro =2,20371		
9	Regatul Unit		1990-1991 ^h ,	1992-2003 ⁱ
10	Spania ^a	După ian'99, paritate fixă cu euro =166,386	1990-1998 ^h	
11	Suedia		1990-1991 ^h ,	1992-2003 ⁱ
12	SUA			1990-2003 ⁱ

² După clasificarea lui Frenkel (1999) utilizată de Michael D. Bordo (2003) și Bubula, Robe (2002)

³ Oficial, în România regimul cursului de schimb este de flotare liberă controlată (manage floating exchange rate regime)

Nr. crt.	Tarile	Aranjament fix	Aranjament intermediar	Flotare libera
13	Cehia	1993-1995 ^b ;	1996 ^h	1997-2000 ^j ; 2001-2003 ⁱ
14	Polonia ⁷	1990 ^g ; 1991-1994 ^e ; 1995-1999 ^f ; 2000-2003		
15	Ungaria ⁴	1990-1993 ^b	1994 ^h ; 1995-2000 ^f 2001-2003 ^h	
16	Turcia ⁷	1990-1993 ^g ; 1994 ^e ; 1995-1997 ^g ; 1998-2000 ^e		2001-2003 ⁱ
17	China	1990 ^g ; 1995-2003 ^g		1991-1994 ⁱ

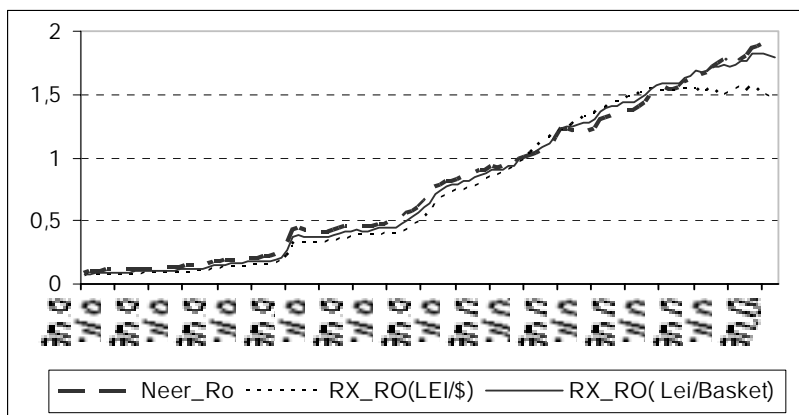
Sursa: Prelucrari dupa Andreea Bubula si Dnci Ötker Robe (2002) Appendix1, Table 7, p.31-35;

Nota5: a = Paritate fixa în raport cu Euro; b= regim peg fix conventional pe un cos; c= flotare controlata puternic; d = backward looking crawling peg; e= forward looking crawling peg; f= forward looking crawling band; g= regim peg fix conventional pe o singura moneda; h= peg într-o banda orizontala; i = flotare independenta; j=alt regim de flotare controlata.

Miscarile cursului nominal de schimb si ale cursului nominal efectiv de schimb (NEER, calculat pe baza celor 16 parteneri comerciali) pe perioada analizata sunt reflectate în graficele din figurile 1-2.

Figura 1

NEER cursul de schimb nominal în Romania (2000=100)

Sursa: Calculele autorilor bazate pe datele lunare ale cursului de schimb oferite de BNR

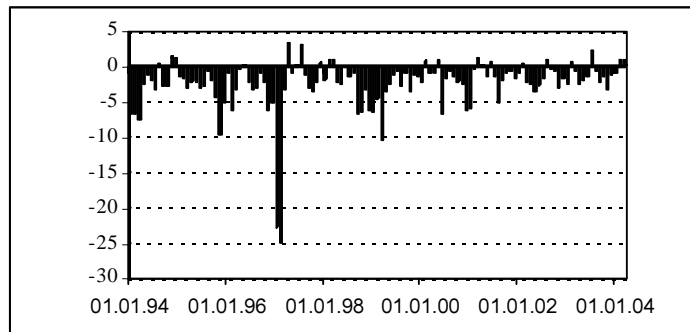
Nota : Până la 1 ianuarie 1999 pentru calcule în cadrul cosului de monede s-a utilizat Ecu iar dupa aceasta data moneda Euro.

Figura 2

Aprecierea/ deprecierea lunara (±) a NEER în Romania

4 Regim de pînire a inflației in Hungary ; Turkey;

5 S-a utilizat clasificarea lui Andreea Bubula și İnci Ötker Robe (2002) pentru regimul de facto al cursului de schimb din România și țările partenerare

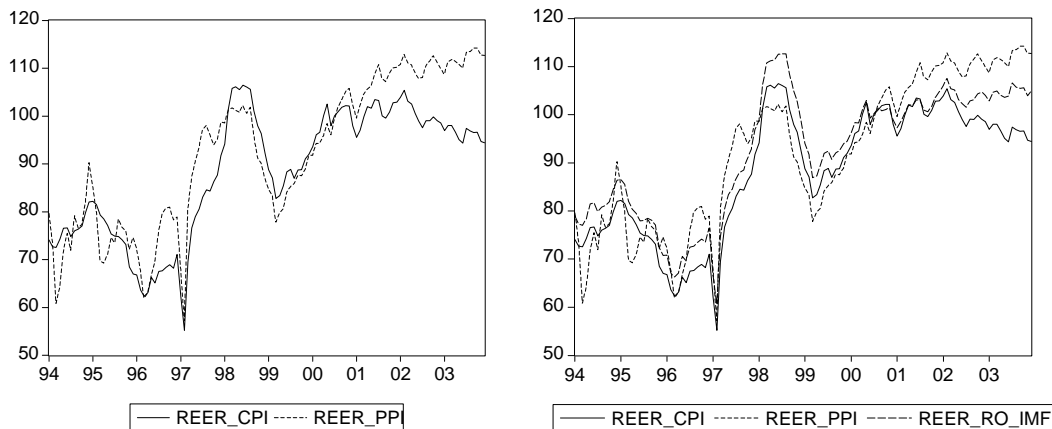

Sursa: calculele autorilor.

În pofida deprecierei continue a monedei naționale din perioada de tranziție, evoluția cursului real efectiv de schimb sugerează o alternanță a perioadelor de apreciere/depreciere mult mai accentuate înainte de anul 2000 ca urmare atât a derapajelor politicilor economice adoptate (politica monetară de tipul „stop and go”, deficite fiscale și de cont curent ridicate), diferitelor regimuri ale cursului de schimb și variații mari ale preturilor relative ca urmare a liberalizării graduale a acestora și a menținerii preturilor administrate, în special pentru utilitățile publice (după liberalizarea din februarie-martie 1997), așa cum rezultă din figura 3a.

Figure 3

REER în România

a) Sursa: Calculele autorului

b) Sursa: Calculele autorului și calcule FMI

După anul 2000, traiectoria REER indică variații mult mai reduse ale cursului real de schimb, ce se pot înscrie într-o bandă îngustă de variație de $\pm 5\%$ în jurul valorii centrale, datele indicând o depreciere de circa 5% în decembrie 2003 față de anul 2000 în cazul REER calculat pe baza IPC6 și o apreciere de circa 13% în cazul REER calculat pe baza IPP, datorită diferențialului pozitiv de inflație (calculată pe baza IPP) din țara noastră ce indică o pierdere de competitivitate în raport cu țările partenere. Această apreciere reală a monedei naționale în raport cu partenerii comerciali s-a datorat și unor factori specifici, dintre care menționăm: majorarea influxurilor de capital pe fondul accelerării proceselor de privatizare și, în special, a privatizării utilităților publice (energie electrică, petrol, gaze), a numărului mare de români ce lucrează în străinătate și ale caror venituri trimise în țară

6 În Raportul 2003 (2003, Regular Report on Romania's progress toward accession) se menționează o depreciere a cursului real efectiv de schimb cu 1% în prima jumătate a anului 2003 după o apreciere cu 3% în anul 2002, nivele apropiate de cele obținute de noi în acest studiu.

contribuie la finanțarea deficitului contului curent (circa 31% la nivelul anului 2003) și raportarea monedei românești la moneda Euro începând cu 3 martie 2003.

Cursul de schimb real efectiv calculat pe baza preturilor bunurilor de consum s-a depreciat după anul 2002 în concordanță cu creșterea productivității muncii și a salariilor din industriile prelucrătoare. În anul 2003, ca urmare a deprecierei mult mai accentuate a cursului de schimb nominal efectiv față de partenerii comerciali comparativ cu evoluția acestui indicator bazat pe un cos implicit (format din 60% Euro și 40% dolari SUA), REER a înregistrat față de anul 2000 o depreciere în termeni reali, acompaniată de o deteriorare a poziției externe (majorarea deficitului de cont curent la 6,8% (comparativ cu 5,5% în 2001 și 3,3% în 2002). În pofida usoarei deteriorări a competitivității, aprecierea în termeni reali cu 2-4% a cursului de schimb (calculat față de un cos implicit de monede) arată că decidenții politici utilizează cursul de schimb mai degrabă ca o ancoră antiinflaționistă, ca un indicator pentru procesul de dezinflație. În aceeași perioadă de timp, inflația a scăzut de la o medie anuală de 22,5% în anul 2002 la 15,3% în 2003 în timp ce produsul intern brut a crescut în termeni reali de la 4,5% în 2002 la 4,6% în anul 2003. Nivelul redus al aprecierii monedei naționale față de un cos implicit a redus impactul volatilității Euro față de dolarul american și totodată asupra nivelului competitivității externe. Această apreciere poate fi explicată și prin efectul Balassa Samuelson, mult mai pronunțat în cazul României comparativ cu alte țări în tranziție din primul val.

Unele precauții sunt necesare atunci când se discută despre cursul de schimb, având în vedere că într-un regim de curs de schimb cu flotare controlată, cu accent pus mai mult pe flotare decât pe control, cu flexibilitate mai mare dată de utilizarea de la 1 ianuarie 2004 a unui cos de monede format din 70% Euro și 30% dolari americani, legătura mult mai puternică cu Euro și posibilă liberalizare completă a contului de capital (prevăzută pentru aprilie 2005, C. Popa, 2004), va conduce la creșterea socurilor asimetrice dacă dobânda internă în lei este prea ridicată comparativ cu dobânda la valutele externe. Potrivit opiniei guvernatorului Mugur Isărescu (M.Isărescu 2004b), după adoptarea regimului de țintire a inflației în iulie 2005, BNR va menține regimul de curs de schimb cu flotare controlată și va lăsa pieței valutare să găsească punctul de echilibru al cursului de schimb. Această măsură este în concordanță cu recomandările de a nu defini nici o bandă sau nivel până la intrarea în regimul de curs RM2. În opinia academicianului Emilian Dobrescu (2002), evoluția cursului de schimb real va fi influențată în viitor de intrările de capital a căror tendință a crescut în ultimii ani, în strânsă legătură cu transferurile de venituri din străinătate ale muncitorilor români și a majorării fondurilor dinspre Uniunea Europeană, ca și de majorarea pretului pământului.

Compararea calculelor proprii cu cele ale unor organisme internaționale (Fondul Monetar Internațional - Figura 3b) releva diferențe reduse legate, în principal, de sistemul de ponderare aplicat și partenerii comerciali luați în considerare. Se remarcă faptul că în perioada 1995-1997 și 1998-1999 traiectoria REER indică o depreciere urmată de aprecierea monedei naționale ce indică perioade alternative de câștiguri și pierderi de competitivitate.

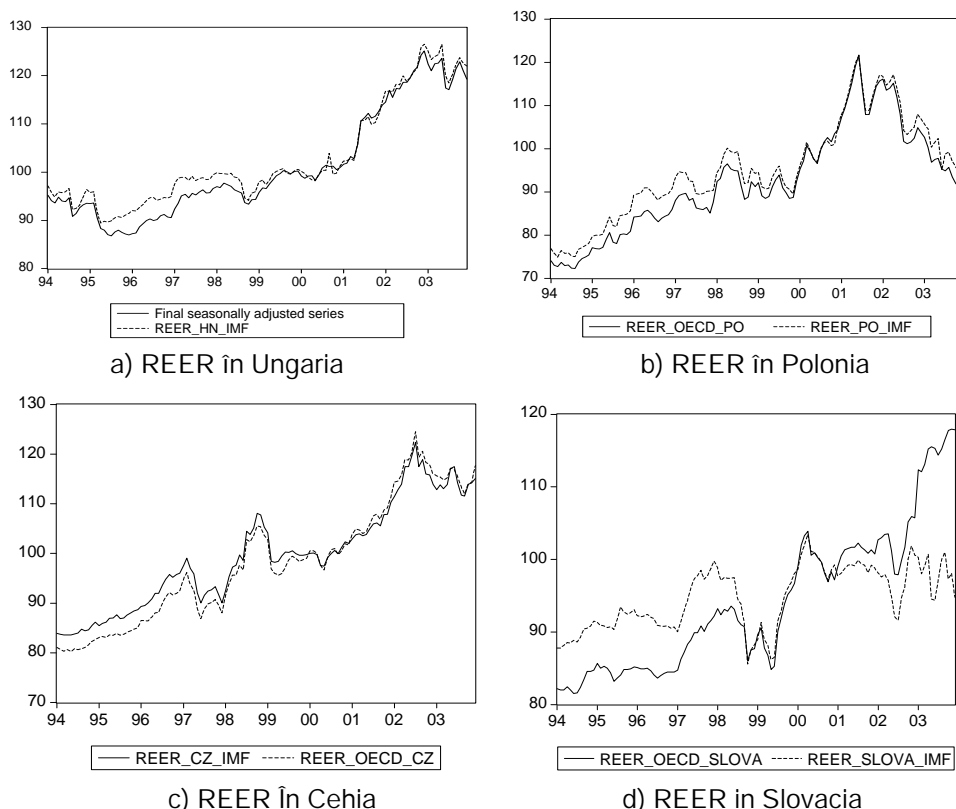
Comparând evoluția REER din România cu cea din alte țări în tranziție se remarcă diferențe reduse ce provin din metodologiile de calcul folosite de cele două organisme internaționale, traiectoriile fiind însă, ca și în cazul României similare și indicând o apreciere a REER (figurile 4, a, b, c, d). După anul 2002, cu excepția Slovaciei, se remarcă o tendință de ușoară depreciere în termeni reali efectivi a monedelor naționale față de partenerii de comerț. Aprecierea substanțială a cursului de schimb real efectiv a monedelor naționale este considerată de specialiști ca normală pentru economiile în tranziție și cu efecte favorabile întrucât obligă agenții economici la intensificarea eforturilor de îmbunătățire a productivității și aliniere la exigentele pieței concurențiale și libere. Halpern și Wyplosz (1997) atribuie mare parte din aprecierea cursului real efectiv de schimb din aceste țări următorilor factori: i) calitatea superioară a bunurilor comercializate exprimată în raportul de schimb; ii) ajustarea salariilor din sectorul bunurilor necomercializabile (în principal servicii) la niveluri ce depășesc pe cele din sectoarele ce produc bunuri

comercializabile; iii) ruperea corelățiilor dintre creșterea productivității și majorarea salariilor și, nu în ultimul rând, iv) efectul Balassa Samuelson.

În afara factorilor generali menționați deja, se pot releva și o serie de factori specifici care au influențat evoluțiile cursurilor reale efective din țările în tranziție. De exemplu, în cazul Ungariei, aprecierea s-a datorat și aprecierii nominale a monedei naționale⁷ după 1999 (IMF, 2004), în Cehia, care a adoptat un regim de țintire a inflației, puternica apreciere real efectivă a coroanei cehesti din 2002⁸ (în fapt un episod de ajustare forțată - overshooting), a condus la o creștere considerabilă a competitivității și a demonstrat nevoia unor transformări de substanță în valoarea reală a coroanei (IMF, 2003).

Figure 4

Evoluția REER pe baza IPC în unele țări în tranziție

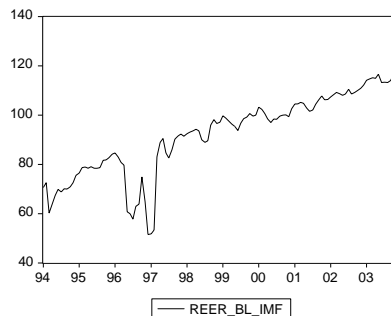
Sursa: Date OECD și FMI.

Un puternic impact al factorilor specifici și ai mediului economic pot fi relevați și în cazul Bulgariei după șocul din 1997 ce a condus la adoptarea la 1 iulie 1997 a unui regim de control rigid a creșterilor masei monetare (currency board) și legarea monedei la început de marca germană și ulterior de euro. După acest moment, cursul real efectiv de schimb în raport cu partenerii comerciali a cunoscut o tendință continuă de creștere ce indică aprecierea reală a monedei, caracteristică tuturor țărilor aflate în plin proces de reformare spre o economie de piață (figura 5). Această apreciere reală a monedei poate fi explicată de accelerarea proceselor de reformă economică, acompaniate de creșteri de productivitate și influxuri de capital pe fondul macrostabilizării economiei bulgare și a exporturilor de capital uman (D.Chobanov, P.Sorsa, 2004).

⁷ Reflectă diferențialul pozitiv de inflație dintre Ungaria și partenerii ei comerciali.

⁸ A fost obținut prin reducerea agresivă a dobânzilor și deprecierea masivă a monedei operate de Banca Națională a Cehiei.

Evolutia REER pe baza IPC în Bulgaria

Sursa: Date IMF.

Diferit de alte țări în tranziție, evoluția REER în Bulgaria indică o mare stabilitate a monedei naționale în condițiile unei politici monetare extrem de dure ce a oferit mai multă credibilitate și coordonare a politicilor economice.

2. Concluzii

Calculul cursului real efectiv de schimb în raport cu cei 16 parteneri comerciali tradiționali completează analizele realizate de specialiștii BNR pe baza unui cos implicit de monede.

Competitivitatea externă a economiei românești a cunoscut perioade alternative de câștig și pierderi. Câștigurile obținute prin deprecierea nominală a monedei naționale ca suport al competitivității au fost doar temporare, pe termen lung impunându-se măsuri de creștere a productivității, de corelare a câștigurilor salariale cu cele de productivitate pe întreaga economie și de modificare a producției în funcție de mișcările cererii interne și externe.

Tendința de apreciere a cursului real efectiv de schimb, caracteristică nu numai României ci tuturor țărilor ce au parcurs perioada tranziției, poate fi considerată una normală, ce asigură în final intensificarea eforturilor agenților economici de a-și spori productivitatea în vederea menținerii pe piața într-o economie deschisă, supusă presiunii competiției. O serie de factori specifici pot explica această tendință, dintre aceștia reținând, ca având un spectru mai larg: efectul Balassa Samuelson, demonstrat econometric într-o serie de țări în tranziție; influxurile de capital generate de procesele de privatizare și restructurare, și influxurile de venituri ale muncitorilor ce lucrează în străinătate (mult mai vizibile în România și Bulgaria).

Amplitudinea mișcărilor cursului real efectiv de schimb se află în strânsă dependență de regimul de curs de schimb din țara analizată, fluctuațiile fiind mult mai reduse în cazul cursurilor de schimb fixe, într-un regim dur de politică monetară (currency board), cum este cazul Bulgariei. Deseori, aceste mișcări sunt legate de faptul că deprecierea nominală a cursului de schimb a fost utilizată ca mijloc de îmbunătățire pe termen scurt a deficitelor de cont curent (cazul României și nu numai).

Integrarea în UE ridică pentru țările în tranziție noi provocări legate de competitivitate și de politicile cursului de schimb, implicând politici macroeconomice, în principal în domeniul politicilor salariale, prin refacerea corelațiilor salarii-productivitate, distruse în perioada de tranziție parcursă.

Din perspectiva politicilor economice, continuarea aprecierii a cursului de real de schimb poate fi interpretată nu numai ca un efect al procesului de transformare a economiei într-o economie de piață liberă, cuplat cu efectul Balassa Samuelson, ci și ca un instrument de mutare a eforturilor de îmbunătățire a competitivității de la nivel macro la cel microeconomic, de la măsuri de cost la cele vizând creșterea performanței economice.

În viitor, în absența deprecierei monedei naționale prin politica cursului de schimb, eforturile de creștere a competitivității se vor muta la nivelul întreprinderilor urmărind creșterea nivelului calitativ al produselor și serviciilor. Competitivitatea va putea fi asigurată printr-o combinație de politici vizând întărirea disciplinei financiare, promovarea unor politici salariale care respecta corelațiile macroeconomice dintre salarii-productivitate și continuarea eforturilor de restructurare și privatizare.

Bibliografie

- Bordo M.D., (2003) "Exchange Rate Regime Choice in Historical Perspective", *IMF Working Paper, 03/160*, International Monetary Fund, Washington DC
- Balassa B., (1964), "The Purchasing Power Parity doctrine: A Reappraisal", in *Journal of Political Economy*, Vol.72, no.6, pp.584-596
- Bubula A. și Robe I.O. (2002), "The Evolution of Exchange Rate Regimes Since 1990: Evidence from De Facto Policies", in *IMF Working Paper, No.02/155*, International Monetary Fund, Washington DC
- Buldorini L., Makrydakis S., Thimann C., (2002), "The Effective Exchange Rates of the EURO", in *Occasional Paper Series No.2*, European Central Bank
- Broeck M.D., Slrck T., (2001), "Interpreting Real Exchange Rate Movements in Transition Countries", BOFIT, in *Discussion Paper, No.7*, Bank of Finland
- Carrera, J. și Vuletin G. (2002). "The Effects of Exchange Rate Regimes on Real Exchange Rate Volatility. A Dynamic Panel Data Approach". Mimeo, University de la Plata and University of Maryland, August.
- Chobanov D. și Sorsa P., (2004), "Competitiveness in Bulgaria: An Assessment of the Real Effective Exchange Rate", in *IMF Working Paper, No.37*, International Monetary Fund, Washington DC
- Chinn M.D., (2002), "The Measurement of Real Effective Exchange Rates: A Survey and Applications to East Asia", University of California, Santa Cruz
And National Bureau of Economic Research
- Halpern L., Wyplasz C., (1997) "Equilibrium Real Exchange Rates in Transition Economies", in *IMF Staff Papers No. 4*, International Monetary Fund, Washington DC
- Lamdany R., Mates N., Wagner N., Braumann B., Dorsey T., (1998), "IMF Country Report no.98/60, Slovak Republic: Recent Economic Development", International Monetary Fund, Washington DC
- Nilsson K., (1999), "Alternative Measures of the Swedish Real Effective Exchange Rate", in Working Paper Nr.68, National Institute of Economic Research, Stockholm, Suedia
- Mills C.A., Nallari R., (1992), "Analytical Approaches to Stabilisation and Adjustment Programs", Economic Development Institute of The World Bank, An EDI Seminar Paper, nr.44
- Mussa M. (1986). "Nominal Exchange Rate Regimes and the Behavior of Real Exchange Rates, Evidence and Implications." *Carnegie-Rochester Conference Series on Public Policy*, Vol. 25, pp. 117-213.
- Marca M.L.: (2004), "Real Exchange Rate, Competitiveness and Policy Implications: a formal analysis of alternative macro models" in CEPA 5/24/04
- Šmídková K., Barrell R., Holland D., (2002) "Estimates of Fundamental Real Exchange Rate for the Five EU Pre-Accession Countries", in *Working Paper, No.3*, Czech National Bank
- Spatafora N., Stavrev E., (2003), "The equilibrium Real Exchange Rate in Commodity Exporting Country: The Case of Russia", *IMF Working Paper, No.93/2003*, International Monetary Fund, Washington DC

- Veltov I. (2002), "Analysis of the Real Exchange Rate and Competitiveness in Lithuania", National Bank of Lithuania
- Williamson J., (1993), "The Exchange Rate Management", in *The Economic Journal*, Vol. 103, Issue 416, p.188-197
- Wren-Lewis S. and Driver R., (1988), "Real Exchange Rate for the Year 2000", Institute for International Economics, Washington.
- Kohler H., si Wess M., (1999), "Implications of the Euro for the Integration Process of the Transitions Economies, in Central and Eastern Europe", EBRD, *Working Paper, No. 38*.
- Quintanilla R., (2004), "Romania, Restructuring for EU Integration, The Policy Agenda. Country memorandum", Report nr.29/123-Ro, World Bank
- *** (2003), "Romania: Third Review Under the Standard By Arrangement and Request for Waiver of Performance Criterion—Staff Report; Staff Supplement; Press Release on the Executive Board Discussion; and Statement by the Executive Director for Romania", *IMF Country Report No. 03/123*, International Monetary Fund
- *** (2004), "Romania: Ex Post Assessment of Longer-Term Program Engagement—Staff Report; Public Information Notice on the Executive Board Discussion; and Statement by the Executive Director for Romania", *IMF Country Report No. 04/113*, International Monetary Fund, Washington DC
- *** (2003), "Czech Republic—2003 Article IV Consultation Discussions Preliminary Conclusions", International Monetary Fund, Washington DC
- *** (2004), "Hungary: Selected Issues", *IMF Country Report No. 04/146*, International Monetary Fund, Washington DC
- *** (2003) "Regular Report on Romania's progress toward accession", World Bank